

ЕТИКА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА РОЗВИТКУ ДІЛОВИХ ВІДНОСИН

¹Вінницький національний технічний університет

Анотація

Досліджено роль етики відповідальності в розвитку ділових відносин. Проаналізовано вплив практичної філософії Г. Йонаса та Д. Бюлера на розвиток етики відповідальності. Визначено методологічні засади розвитку ділових відносин в бізнесі та менеджменті.

Ключові слова: ділові відносини, міжособистісні відносини, відповідальність, етика відповідальності, категоричний імператив Г. Йонаса, комунікативна філософія (етика), глобалізація, глобалізація економіки.

Abstract

The role of ethics of responsibility in the development of business relations is explored. The influence of the practical philosophy of G. Jonas and D. Böhler on the development of ethics of responsibility is analyzed. The methodological principles of development of business relations in business and management are determined.

Key words: business relations, interpersonal relations, responsibility, ethics of responsibility, categorical imperative G. Yonas, communicative philosophy (ethics), globalization, globalization of the economy.

Вступ

Суспільне буття по своїй сутті є система ділових (політичних, економічних, юридичних та ін.) та міжособистісних (сімейних, дружніх, інтимних та ін.) відносин. Ділові відносини є своєрідною формою буття людини в суспільстві та суспільства в цілому, які визначають їх розвиток.

Виходячи “за межі” міжособистісних відносин (стосунків) з метою вирішення певної проблеми, “діла”, людина вступає в ділові відносини (професійні, бізнесові, відносини в сфері послуг – медичні, юридичні (нормативні), освітні, транспортні, торговельні та ін.).

Історичний розвиток людства, особливо друга половина ХХ ст., гостро поставив питання критеріїв ефективності ділових відносин, зокрема механізмів регулювання ділових відносин. Тому, з кінця ХХ ст., значно зросла роль психологічних та, особливо, етичних критеріїв ділових відносин.

Якщо, розглядати ділові відносини в історико-суспільному контексті, то ключовим критерієм регулювання ділових відносин стає – *відповідальність*.

Метою статі є дослідження етики відповідальності як методологічної основи ділових відносин.

Основна частина

У проєкті етики для технологічної цивілізації, запропонованому Г. Йонасом в книзі “Принцип відповідальності”, сформульовано категоричний імператив для сучасної доби [1]: “*Чини так, щоб наслідки твоєї діяльності узгоджувалися з продовженням автентичного людського життя на Землі*”. Саме цей імператив, в різних його варіантах, став базовим принципом подальшого розвитку етичних засад політики, економіки, науки, педагогіки та ін. “Принцип відповідальності” визначає суть діяльності Центру Ганса Йонаса (Німеччина). Метою Центру є “сприяння здатності до відповідальної за майбутнє діяльності, вихованню відповідальності за майбутнє і відповідальному за майбутнє публічному рішенню на підставі аргументативного діалогу” [2].

У 80 – 90-ті роки минулого століття особливо посилюється тенденція до аксіологізації економічної теорії, що, в свою чергу, активізувало процес теоретичного обґрунтування необхідності посилення етичних засад бізнесу та менеджменту, етизації ділових відносин на основі онтологічних та аксіологічних засад “*етики відповідальності*”.

Важливою методологічною та аксіологічною основою для розвитку етики ділових відносин на сучасному етапі є те, що пошук етичних засад розвитку людства, включаючи його економічну (бізнесову) складову, відбувається в руслі розвитку комунікативної філософії (етики). Адже саме базовий

принцип як філософії комунікації XVIII – XX століть, так і особливо комунікативної філософії кінця XX – початку XXI ст. – принцип “цінності Іншого” в різних комунікативних структурах, у яких під Іншим розуміється людина, соціальна група, суспільство в цілому, природа, культура, історія тощо, дасть людству можливість подолати ті виклики, які несе сучасний етап розвитку людства. Саме принцип “цінності Іншого” в комунікативній філософії став основою формулювання іншого принципу комунікативної філософії (етики) – “*принципу відповідальності за Іншого*”.

Відповідальність розглядається як універсальна здатність людини, яка так само невіддільна від неї, як і здатність говорити [3].

Розглядаючи питання етики відповідальності, ми не можемо обминути діяльність одного з найвидатніших представників сучасної німецької філософії Дитриха Бюлера (Німеччина).

Діяльність Д. Бюлера спрямована на обґрунтування й реалізацію етики дискурсу як етики спільної відповідальності, етику господарства, екологічну та медичну етики, етику права, політичну й педагогічну етики. На думку філософа “бути відповідальним за майбутнє означає брати на себе співвідповідальність за постійний поступ морального” [4].

Д. Бюлер ініціював ряд проектів, які спрямовані на практичну реалізацію етизації різних сфер розвитку суспільства. Це проект “Діалог етики й господарства”, важливим елементом реалізації якого є стаття “Відповідальність перед майбутнім у ринковому господарстві”. Це також проекти відповідних дослідницьких теоретико-практичних груп. 1998-го року разом з Інститутом етики та історії медицини Гьотінгенського університету, з метою обговорення етико-медичних проблем, засновано дослідницьку групу “Діалог етики й медицини”. Під його керівництвом проходить також довгостроковий семінар “Діалог у сфері менеджменту: вірогідність та справедливість у господарстві”, в якому беруть участь провідні філософи, науковці та промисловці.

Особливо важливим в практичному плані реалізації ідей етики відповідальності є проект “Діалог етики й педагогіки”, який започатковано 1999-го року. Він є конкретною реалізацією мети Центру Ганса Йонаса “прискорити розробку концепції виховання, спрямованого на відповідальність за майбутнє, на відповідальність за людську гідність та її індивідуальну реалізацію, що є особливо нагальним з огляду на те, що школа та вища школа доволі мало цим переймається, а про навчальні плани годі й казати” [2]. Головними аспектами педагогіки визначаються “спільна відповідальність, виховання і здатність до відповідальної за майбутнє дії” [2].

Особливої актуальності “етика відповідальності” набуває в сучасний період – період активізації процесів глобалізації.

Глобалізація (англ. globalization) – це процес всесвітньої економічної, політичної й культурної інтеграції та уніфікації. Основними наслідками цього процесу є розподіл праці, міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських і виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних і технічних процесів, а також зближення культур різних країн.

Важливим елементом загального процесу глобалізації є процес *глобалізації економіки*, який полягає в поглибленні всесвітньої економічної інтеграції.

Глобалізаційні ризики, які з'являються в сфері світової економіки, потребують пошуку нових методологічних засад розвитку етики ділових відносин, основою яких має стати “етика відповідальності”.

Категоричний імператив для сучасної доби Г. Йонаса в першу чергу стосується економічної сфери діяльності людини, зокрема бізнесу. Адже екологічні проблеми людства виникли через безвідповідальну технічну, технологічну, економічну діяльність бізнесу по відношенню до природи.

Іншим значним напрямом відповідальності бізнесу є *соціальна відповідальність бізнесу* (державний та регіональний рівні, в самій організації).

В процесі історичного становлення етичних засад ведення бізнесу існували різні підходи до розуміння соціальної відповідальності бізнесу. Їх становлення відбувалося в процесі суперечок як з приводу ролі бізнесу в суспільстві, так і соціальної відповідальності зокрема.

На початковому етапі вважалось, що бізнес реалізує свою соціальну відповідальність через збільшення прибутку, не порушуючи при цьому законів і норм державного регулювання. Створюючи максимально можливий прибуток, підприємства отримують можливість економічного зростання, що, в свою чергу, сприяє працевлаштуванню та підвищенню доходів всіх. Саме цим бізнес робить позитивний внесок у вирішення проблем суспільства в цілому. В цій системі провідними принципами є власні інтереси бізнесу, які доповнюються робочою етикою.

У подальшому концепція соціальної відповідальності бізнесу розвивалася на основі посилення в розвитку бізнесу фактора соціальних інтересів та корегування діяльності бізнесу суспільством.

Так, у 1975 році Кітом Девісом була запропонована концепція соціальної відповідальності бізнесу, положення якої зберігають свою актуальність і сьогодні [5]:

- соціальна відповідальність виникає з соціальної влади, яка має створювати умови та показувати приклади соціальної відповідальності;
- бізнес має діяти як двостороння відкрита система: з одного боку враховувати вплив суспільства, ринкові сигнали, а з іншого – бути відкритим у своїх операціях для громадськості;
- соціальні витрати, винагороди за діяльність, продукцію, послуги мають бути ретельно обчислені й розглянуті з огляду на правомірність їх віднесення до собівартості виготовлення того чи іншого продукту, надання послуг;
- соціальні витрати, що розподіляються за кожним продуктом, послугою, видом діяльності, в кінцевому підсумку оплачуються споживачем;
- ділові організації, як і громадяни, залучаються до відповідальності за розв'язання поточних соціальних проблем, які перебувають за межами звичайних сфер їхньої діяльності.

Визначальне значення для реалізації в діловій сфері принципу відповідальності має менеджмент. Саме від його етичних та психологічних принципів залежить сутність та зміст реалізації цього принципу. Система менеджменту організації це, впершу чергу, відповідальність менеджерів та всіх співробітників за результати індивідуально, групової, організаційної та зовнішньо організаційної діяльності організації.

Висновки

Історичний розвиток людства, особливо друга половина ХХ ст., гостро поставив питання критеріїв ефективності ділових відносин, зокрема механізмів регулювання ділових відносин. З кінця ХХ ст., значно зросла роль етичних критеріїв ділових відносин. Аналіз західної практичної філософії (Г. Йонас, Д. Бьолер та ін.) дає можливість зробити висновок, що методологічною основою етики ділових відносин стає “етика відповідальності”, сутність якої розкривається в категоричному імперативі для сучасної доби Г. Йонаса: “Чини так, щоб наслідки твоєї діяльності узгоджувалися з продовженням автентичного людського життя на Землі”. Особливої актуальності “етика відповідальності” набуває в період активізації процесів глобалізації.

Важливим чинником вирішення сучасних проблем розвитку людства є соціальна відповідальність бізнесу. Ключова роль в реалізації в діловій сфері принципу відповідальності належить менеджменту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Йонас Ганс Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Йонас Ганс. – К. : Лібра, 2001. – 400 с.
2. Єрмоленко А. М. Філософувати дискурсом. Практична філософія Дитриха Бьолера та берлінська етика дискурсу / Єрмоленко А. М. // Філософська думка. – 2007. – № 1. – С. 107 – 116.
3. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія : підручник / Єрмоленко А. М. – К. : Лібра, 1999. – 488 с.
4. Бьолер Дитрих. Ідея та обов'язковість відповідальності за майбутнє / Бьолер Дитрих // Філософська думка. – 2007. – № 1. – С. 117 – 134; № 2. – С. 77 – 95; № 3. – С. 81 – 99.
5. Цапова В. О. Ділова етика як складова частина духовно-етичного самовизначення людини / Цапова В. О. // Духовність українства. – 2002. – № 4. – С. 110 – 114.

Прищак Микола Дем'янович – канд. пед. наук, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця.

Лесько Олександр Йосипович – канд. екон. наук, доцент, завідувач кафедри економіки підприємництва та виробничого менеджменту, м. Вінниця.

Pryschak Nicolai Demianovich – Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Philosophy and Humanities, Vinnytsia National Technical University, Vinnitsa.

Lesko Alexander J. – Cand. Sc. (Econ.), Associate Professor, Head of the Chair of Economics and Business Production Management, Vinnytsia National Technical University, Vinnitsa.